

Marszałek Józef Piłsudski

Hieronim Sierński
Biblioteka Główna AGH

fot. ze zbiorów Centralnej Biblioteki Wojskowej im. Marszałka Józefa Piłsudskiego

Marszałek Józef Piłsudski

5 grudnia 2017 roku minęła 150 rocznica urodzin Józefa Piłsudskiego - jednej z najwybitniejszych postaci w historii Polski. Był działaczem społecznym i niepodległościowym, żołnierzem, politykiem, mężem stanu, naczelnym dowódcą Wojska Polskiego, Naczelnikiem Państwa, Pierwszym Marszałkiem Polski, dwukrotnym premierem Polski. Dziś już niewiele pamięta, że Marszałek nazywany był przez większość obywateli II Rzeczypospolitej Dziadkiem.

Józef Klemens Piłsudski, herbu Kościesza, urodził się 5 grudnia 1867 roku w Żuławie pod Wilnem, w zamożnej rodzinie ziemiańskiej o bogatych tradycjach patriotycznych. Do 10 roku życia uczył się w domu, dzięki czemu opanował podstawy języka niemieckiego i francuskiego. Niestabilna sytuacja materialna doprowadziła do tego, że w 1874 roku Piłsudscy przenieśli się do Wilna, żyjąc tam w trudnych warunkach materialnych. W 1877 roku został uczniem I Gimnazjum Rządowego w Wilnie, uzyskując w nim w 1885 roku maturę. Od 1882 roku był członkiem tajnego kółka uczniowskiego „Spójnia”. Jesienią 1885 rozpoczął studia medyczne na Uniwersytecie Charkowskim. Tam też rozpoczął swoją działalność konspiracyjną. Po zaliczeniu pierwszego roku próbował przenieść się na Uniwersytet w Dorpacie, jednak władze nie zgodziły się na to z powodu jego działalności opozycyjnej. W 1887 roku został wplątany, zresztą przypadkowo, w sprawę zamachu na życie cara Aleksandra III i skazany na 5-letnie zesłanie na Syberię. Przebywał w Irkucku, Kireńsku i Tunce. Po zakończeniu kary - 1 lipca 1892 roku powrócił do Wilna i szybko związał się z nowo powstałą Polską Partią Socjalistyczną, która jako jedno ze swych najważniejszych zadań wysuwała hasło niepodległości Polski. W PPS stał się wkrótce jednym z czołowych działaczy. Został redaktorem naczelnym gazety partyjnej „Robotnik” i na stanowisku tym wyróżnił się bezkompromisową postawą wobec caratu. W grudniu 1894 roku wziął udział w zjeździe Związku Zagranicznych Socjalistów Polskich, który odbywał się w Genewie. W 1896 roku przebywał w Londynie, uczestnicząc m.in. w Kongresie II Międzynarodówki. Warto dodać, że w sierpniu - wracając z Londynu - po raz pierwszy zatrzymał się w Krakowie. Od tego czasu, pod Wawelem był bardzo częstym gościem. W lutym 1900 roku

żandarmeria i policja rosyjska wpadły na trop redakcji „Robotnika”, która znajdowała się wówczas w Łodzi. Piłsudski został aresztowany, a wkrótce osadzony w X pawilonie Cytadeli Warszawskiej. Symulując obłąd, został przeniesiony do szpitala w Petersburgu, skąd 15 maja 1901 roku, przy pomocy towarzyszy z PPS, udaje mu się zbiec. Przedostał się do Galicji i na stałe przebywał w Krakowie. Powody wyboru statego miejsca osiedlenia nie są w pełni znane. Z pewnością chodziło o miejsce trudniej dostępne dla rosyjskiej tajnej policji, umożliwiające szybką komunikację ze światem i nieskrępowane warunki pracy, pozwalające przy tym na regenerację sił. Za Krakowem przemawiał niewątpliwie galicyjski liberalizm pozwalający na legalną działalność oraz wyrobienie w służbie publicznej mieszkańców i całej klasy politycznej, zaprawionej w bojach na forum sejmu krajowego i wiedeńskiego parlamentu. W nowych warunkach bezzwłocznie kontynuuje walkę. Wybuch wojny rosyjsko-japońskiej w 1904 roku postawił przed PPS nowe zadania. Z ramienia partii Piłsudski został wysłany do Tokio, aby uzyskać pomoc dla partii i szersze poparcie dla sprawy polskiej. Akcji tej, z różnych powodów nie można uważać za udaną. Rewolucja 1905/1906 roku w Rosji zakończyła się klęską przeciwników caratu, a w PPS nastąpił rozłam. Klęska rewolucji postawiła przed Piłsudskim i ludźmi skupionymi wokół niego nowe zadania. Przyjęto założenie, że wojna światowa, w której zaborcy Polski staną przeciwko sobie, jest nieunikniona i że w tej sytuacji Polacy muszą stworzyć własną siłę zbrojną, która chociaż jako bardzo mała, w końcowej fazie wojny zaważy na ostatecznym pomyślnym rozwiązaniu sprawy polskiej. Kierując się tymi założeniami, w 1908 roku we Lwowie utworzono Związek Walki Czynnej - ZWC, dając tym samym początek polskim organizacjom wojskowym w Galicji. W 1910 roku powołał do życia dwie legalnie działające, prowadzące ćwiczenia i wykłady teoretyczne z dziedzin wojskowości, organizacje - „Związek Strzelecki” we Lwowie oraz „Towarzystwo Strzeleckie” w Krakowie. W roku 1912 został Komendantem Głównym Związków Strzeleckich. Wybuch pierwszej wojny światowej - 1914 rok - otworzył przed Piłsudskim i ruchem niepodległościowym nowe, wielkie perspektywy. 6 sierpnia 1914 roku

fot. Z. Sulima

o godz. 3.30 z Oleandrów na czele Pierwszej Kompani Kadrowej wyruszył ku niepodległości. Był to pierwszy regularny oddział stanowiący załóżkę na drodze do odrodzenia się Wojska Polskiego. Został komendantem I Brygady utworzonych Legionów Polskich i otrzymał stopień brygadiera. Przeszedł cały chwalebny szlak bojowy, wykazując nie tylko wybitny talent dowódczy i odwagę osobistą, lecz także umiejętność pozyskiwania sobie bez reszty zaufania i szacunku podkomendnych. Pod jego dowództwem I Brygada walczyła w latach 1914-1916 na Podhalu, nad Nidą, pod Konarami, Jastkowem i na Wołyniu, gdzie stoczyła największą i najkrwawszą bitwę pod Kostiuchnówką w lipcu 1916 r. Piękna bojowa karta Legionów nie przestąpiła mu zasadniczego celu, jaki sobie wytyczył – niepodległości. Zmiany i zawitości wojny powodują, że Piłsudski powoli staje się graczem politycznym. 5 listopada 1916 roku zostaje ogłoszony akt cesarza niemieckiego i austriackiego o utworzeniu z ziem polskich byłego zaboru rosyjskiego konstytucyjnego, dziedzicznego Królestwa Polskiego. W tej sytuacji Piłsudski nie odmówił współpracy i został członkiem powołanej do życia Tymczasowej Rady Stanu. Walka Piłsudskiego o niezależną armię polską osiąga swój punkt kulminacyjny w lecie 1917 roku, kiedy to wyłonił się tzw. Kryzys przysięgowy. Legioniści zostali internowani, a ich komendant aresztowany i osadzony w twierdzy w Magdeburgu. 10 listopada 1918 roku powrócił do kraju. Następnego dnia Rada Regencyjna

przekazała mu władzę nad wojskiem, a 14 listopada pełnił władzę cywilną. Zaczął się chyba najwspanialszy okres w jego życiu. Rozpoczął budowę niepodległego państwa polskiego, łącząc stopniowo trzy zabory, w jeden nowy organizm państwowy. Nie umniejszając w niczym zasług innych polskich polityków, trzeba stwierdzić, że głównym architektem odbudowy – po 123 latach niewoli – państwa polskiego był Józef Piłsudski. Jako Naczelnik Państwa zarządził wybory do sejmiku ustawodawczego, tworzył armię, rozpoczął walkę o granice i byt nowo powstałego państwa. Wojna z Rosją i zwycięska bitwa pod Warszawą 15 sierpnia 1920 roku, miały olbrzymie znaczenie nie tylko dla Polski, ale i dla całej Europy. Głównym twórcą zwycięstwa był Józef Piłsudski. Tragiczna śmierć Gabriela Narutowicza, pierwszego polskiego prezydenta zamordowanego 16 grudnia 1922 roku, była dla Józefa Piłsudskiego szokiem, który zachwiał jego wiarę w dojrzałość społeczeństwa i zdolność do wyłonienia demokratycznej władzy w suwerennym i niepodległym kraju. Piłsudski, wpływając hamująco na przywódców socjalistycznych, nie dopuścił do wybuchu wojny domowej w Polsce. Zabójstwo to pozostawiło u Piłsudskiego trwałe ślady. Delikatny i przemyślny dotąd w obejściu, staje się coraz bardziej brutalny, miota obelgi na swych przeciwników. Ignacy Daszyński, przywódca PPS w 1925 roku, tak o tym pisał: „Wszystko to prawda – ale prawdą jest i co innego, nieskończenie ważniejsze; prawdą historyczną jest, że olbrzymia

Tablica pamiątkowa

Józef Piłsudski w loży Teatru Miejskiego im. J. Stowackiego, 12.11.1916

liczba młodych ludzi w Polsce zachowywała się wobec niego i wobec jego wielkiego dzieła tak nikczemnie, tak nieludzko, że słowo grzeczność w związku z tymi ludźmi staje się, stać się czasem musi czymś karykaturalnym”. Kilka miesięcy później, na wieść o utworzeniu centro-prawicowego rządu, składającego się z ludzi obciążanych przez niego moralną odpowiedzialnością za śmierć głowy państwa, złożył wszystkie swoje funkcje publiczne. W lipcu 1923 roku zamieszkał wraz z rodziną w podwarszawskim Sulejówku. Stamtąd obserwował rozwój wydarzeń w kraju – zaostrzające się konflikty społeczne oraz niestabilność systemu politycznego stworzonego postanowieniami wadliwej, jak uważał, konstytucji marcowej. W maju 1926 roku podjął skuteczną

próbę przejęcia władzy w państwie. Nie udało mu się jednak uniknąć rozlewu krwi. Ostatnia dekada życia Józefa Piłsudskiego to dla niego okres intensywnego wysiłku na rzecz naprawy ustroju państwa, stworzenia silnej armii oraz zapewnienia mu liczącej się pozycji na arenie międzynarodowej. Na tych właśnie zagadnieniach koncentrował swoją uwagę, inne pozostawiał swoim współpracownikom. Zdecydowane działania zmierzające do przebudowy ustroju politycznego państwa doprowadziły do poważnego konfliktu z opozycją. Jej przywódcy zostali uwięzieni w twierdzy brzeskiej. W ciągu następnych lat Piłsudski doprowadził do uregulowania stosunków z hitlerowskimi Niemcami i ze Związkiem Sowieckim. Doszło również do finalizacji prac nad nową konstytucją, która miała okazać się jego politycznym testamentem. Zmarł 12 maja 1935 roku, niespełna miesiąc po jej podpisaniu. Pochowany został w krypcie św. Leonarda na Wawelu. Pogrzeb Józefa Piłsudskiego w Krakowie – 18 maja 1935 roku – był największą tego rodzaju uroczystością, jaka kiedykolwiek odbyła się w Polsce. Kondukt żałobny liczył ok. 100 tys. osób. Orszak ciągnął się przez kilka kilometrów. Przejście z Dworca Głównego na Wawel trwało 4,5 godziny. W całym pogrzebie udział wzięto ok. 250 tys. osób. Porządek utrzymywało ok. 5 tys. żołnierzy. Gdy trumna dotarła na Wawel, wówczas zaczął bić dzwon Zygmunta. Prezydent Ignacy Mościcki wygłosił przemówienie. Mszę żałobną odprawił abp Adam Sapieha, następnie generałowie złożyli trumnę w krypcie św. Leonarda. Ponownie rozległ się dzwon Zygmunta, a działa ustawione na wawelskim wzgórzu oddały 101 strzałów armatnich. W całym kraju zapanowała trzyminutowa cisza. Ogłoszona została żałoba narodowa. Złożenie zwłok w krypcie św. Leonarda od początku uchodziło za tymczasowe. W nocy z 23 na 24 czerwca 1937 roku trumnę Marszałka przeniesiono do krypty, zaprojektowanej przez Adolfa Szyszko-Bohusza, pod romańską Wieżą Srebrnych Dzwonów na Wawelu. 12 maja 1936 serce Piłsudskiego zostało złożone w grobie jego matki na cmentarzu Na Rossie w Wilnie. Jego imię zawsze łączyło się z pojęciem niepodległości Polski. Życie Józefa Piłsudskiego jest bardzo trudno opisać w krótkim artykule. Jeszcze jako ciekawostki przedstawię kilka faktów z nim związanych. Piłsudski był zwolennikiem skromnego i prostego stylu życia. Podróżując, odmawiał korzystania ze specjalnego wagonu kolejowego (salonki), wybierając bilet drugiej klasy. Na co dzień nosił zwykłą szarą bluzę wojskową, bez odznak i orderów. Zakazywał także przebywania w jego pobliżu ochroniarzy, stale nosił za to przy sobie rewolwer (również w nocy kładł go obok łóżka). Cenił sobie także prostą kuchnię. Alkohol

pił tylko w niedużych ilościach, przede wszystkim tokaj. Lubił za to palić papierosy oraz pić herbatę (nawet do 10 szklanek dziennie). Bardzo często jadł stodycye – głównie wedlowskie herbatniki i krakersy. Jedną z ulubionych rozrywek Piłsudskiego było stawianie pasjansów. Zainteresowanie to przerodziło się w prawdziwą pasję po jego powrocie z Magdeburga. Lubił również grać w szachy, jeździć konno oraz strzelać, choć czynności tych nie uważał za uprawianie sportu. Ulubionym koniem marszałka była Kasztanka, klacz, którą otrzymał w 1914 roku. Służyła mu ona do 1927 roku. Interesował się także parapsychologią. Wierzył także w istnienie telepatii. Piłsudski nie przepadał również za telefonami, audycjami radiowymi, a także (początkowo) za kinematografią. Jego dorobek pisarski (w tym wszelkie przemówienia, odezwy, rozkazy, listy, wywiady itd.) został opracowany i wydany przez Instytut Józefa Piłsudskiego Poświęcony Badaniu Najnowszej Historii Polski. Po raz pierwszy dokonano tego w latach 1930-1931 (8 tomów) z uzupełnieniami wydanymi w latach 1930 – 1936 (3 tomy) pod wspólnym tytułem „Pisma – Mowy – Rozkazy”. W latach 1937-1938 tenże instytut wydał uzupełnione i krytycznie przejrane „Pisma zbiorowe” Józefa Piłsudskiego. Ta ostatnia praca została wznowiona w postaci reprintu w 1989. Marszałek dostał ponad 130 orderów i medali. Otrzymał doktoraty honoris causa: Uniwersytetu Jagiellońskiego, Uniwersytetu Warszawskiego, który przed wojną nosił jego imię, Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Był Honorowym obywatelem: Nowego Sącza, Tarnowa, Warszawy, Wilna, Lwowa, Krzemieńca i Krakowa. Marszałek był głównym tematem wielu utworów literackich, widniał na obrazach, był honorowym członkiem niezliczonej liczby organizacji, jego imieniem nazywano instytucje, obiekty, statki, samoloty itd. Kult osoby Piłsudskiego był ważnym elementem wychowania patriotycznego, jakiemu poddawane były dzieci i młodzież w szkołach. W 1938 roku Sejm uchwalił nawet specjalną ustawę, która pod karą więzienia zakazywała szkalowania imienia Józefa Piłsudskiego. Po transformacji ustrojowej w Polsce w 1989 roku marszałek Piłsudski uznawany jest za jedną z najwybitniejszych postaci w historii kraju. Jest patronem wielu ulic, placów i szkół, powstało również kilkanaście jego pomników. Napisało o nim tak dużo, że zdawałoby się, iż nie pozostało już wiele do powiedzenia. A jednak zapewne mało kto wie, że Marszałek przyczynił się do powstania Akademii Górniczej. Od początku był bardzo zainteresowany i zaangażowany w powstanie Akademii Górniczej. Krótce po jej ustanowieniu – 8 kwietnia 1919 roku – Uchwałą

Rady Ministrów, już 1 maja 1919 roku mianował jej pierwszych profesorów. Następnie 20 października 1919 roku jako Naczelnik Państwa dokonał uroczystego otwarcia Akademii Górniczej, a ceremonia miała miejsce w auli Uniwersytetu Jagiellońskiego. Marszałek na uroczystości przybył o godzinie 11.00, gdzie przed gmachem powitała go młodzież, ustawiona w szpalerze. Natomiast u wejścia oczekiwał Senat UJ z rektorem prof. Stanisławem Estreicherem na czele, który dzierżył w ręku berto, dar Królowej Jadwigi. Senat, przybrany w togi i poprzedzany pedelami niosącymi berta uniwersyteckie – wprowadził Naczelnika Państwa klatką schodową, bogato przybraną w zieleń, do auli, wypełnionej szczerze publicznością. W pierwszym rzędzie obok dostojnego gościa, miejsca zajęli najwyżsi dostojnicy państwowi, kościelni, ministrowie oświaty, przemysłu i handlu oraz wojska. Naczelnika powitano przy wejściu trzykrotnym okrzykiem, następnie rektor UJ wygłosił mowę powitalną, w której złożył mu hołd. W dalszej kolejności zabrał głos przedstawiciel młodzieży, zapewniając, że tak, jak karnie poszli za Wodzem w bój o wolność, tak dziś pragnie młodzież pod jego przewodnictwem pracować nad ugruntowaniem tej wolności. Po tych słowach powstał Naczelnik Państwa i obwieścił donośnym głosem: „**Magnificencjo! Świetny Senacie, dostojne zgromadzenie! Niniejszym ogłaszam Akademię Górniczą w Krakowie za otwartą**”. Po okolicznościowych przemówieniach Naczelnik opuścił aulę, żegnany okrzykiem: „Niech żyje”. W 90 rocznicę tego doniosłego wydarzenia – 20 października 2009 roku – na parterze budynku głównego AGH Marszałka uhonorowano tablicą pamiątkową, na której zamieszczono pamiętne słowa wypowiedziane 20 października 1919 roku. Odstąpienia jej dokonali Rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego prof. Karol Musioł i Rektor Akademii Górniczo-Hutniczej prof. Antoni Tajduś. Zaprojektowana została przez artystę rzeźbiarza Jarosława Rozenka, a wykonana przez odlewnię Sylwestra Berga. Od 1998 roku pracownicy Akademii aktywnie wspierają ratowanie Kopca Marszałka. W 2004 roku z okazji 85-lecia AGH wybitny został medal pamiątkowy na rewersie, którego umieszczona została postać Marszałka Józefa Piłsudskiego. Obecnie w Bibliotece Głównej AGH prezentowana jest wystawa „Krakowskie ślady Marszałka Józefa Piłsudskiego” przygotowana z okazji 150 rocznicy Jego urodzin. (o wystawie czytaj na str. 49). 5 grudnia 2017 roku – w dniu urodzin Józefa Piłsudskiego – w ramach cyklu spotkań „Biblioteka Główna AGH zaprasza...” odbyła się prelekcja „Piłsudski, Kraków, Niepodległość”. Temat przedstawił Janusz T. Nowak, pracownik Muzeum Historycznego Miasta Krakowa, autor wielu historycznych publikacji, w tym prezentowanych na wystawie.

fot. ze zbiorów Centralnej Biblioteki Wojskowej im. Marszałka Józefa Piłsudskiego

Marszałek Józef Piłsudski – Studium portretowe – Zdzisław Czerwiński, 1935

Źródła:

- Cisek J.: Józef Piłsudski w Krakowie. Kraków 2003, 252 s.
 Cisek J.: Piłsudski. Warszawa 2007, 256 s.
 Englert J., Nowik G.: Marszałek Józef Piłsudski. Warszawa 2007, 260 s.
 Odziemkowski J.: Józef Piłsudski – wódz i polityk. Warszawa 2007, 123 s.
 Suleja W.: Józef Piłsudski. Wrocław 1995, 386 s.